

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 1(36), с. 130–137

Місце і роль національної інноваційної політики, управління нею в структурі державного регулювання економікою визначаються специфікою самого інноваційного процесу як об'єкта управління. Інноваційний механізм більшою мірою, ніж інші елементи НТП, пов'язаний з фінансовими, товарно-грошовими відносинами, які опосередковують всі стадії його розробки і реалізації.

Оптимізація становища у глобальному фінансовому секторі вимагає виважених заходів фінансової політики, які спрямовані на усунення напруженості на ринках фінансових ресурсів, у діяльності банків і корпорацій, на формування більш справедливих трансграничних потоків капіталу (зокрема, за участю країн з перехідними фінансовими системами, з ринками, що формуються).

Безумовно, слід виробити комплекс заходів, спрямованих на обмеження як ненавмисних, так і цільових побічних ефектів від заходів політики, що проводяться певними країнами та групами країн. Крім того, доцільно подбати про спільні зусилля в контексті боротьби з кризою міжнародними зусиллями.

Рішення усіх цих завдань вимагає політичного консенсусу як на рівні країн, так і глобального співтовариства, подальшого зміцнення міжнародної співпраці, особливо в поточних скрутних умовах. Адже, враховуючи глобальні масштаби кризи, ефект національних заходів регуляторної політики може бути якісно посилений, якщо їх проведення буде скоординовано між усіма країнами, що зіткнулися з кризою.

Питанням розробки та пошуку фінансових інновацій у системі пріоритетів соціально-економічного розвитку на сучасному етапі присвячено ряд праць відомих вітчиз-

няних та зарубіжних авторів, зокрема таких, як В. Будкіна, І. Бураковського, В. Гейця, Т. Єфименка, О. Кириченка, Т. Ковальчука, С. Козаченко, Д. Лук'яненка, І. Луніна, В. Мазуренка, В. Новицького, В. Онищенко, В. Опаріна, Є. Панченка, А. Поручника, О. Степанова, Н. Ярової та ін.

Разом з тим, у науковій літературі, причому як у зарубіжних, так і вітчизняних економічних публікаціях, бракує системних досліджень пошуку фінансових інновацій як чинників підвищення конкурентоспроможності країни, а також виявлення функціональних зв'язків між логікою інституційного регулювання, проблематикою науково-технічного, інноваційного розвитку та станом валютно-фінансових механізмів.

Визначимо фінансові інновації та обґрунтуємо їх вплив на конкурентоспроможність країни.

Розв'язання комплексного завдання формування фінансового середовища, що гарантувало б безпечний розвиток, є можливим за умови функціонування повноцінної фінансової системи в комплексі таких її складових та факторів, як бюджетні фонди, фінансові ринки, платіжний баланс, державний борг, фінансова інфраструктура, фінанси домогосподарств, фінанси корпорацій (див. рис.).

Основні структурні елементи фінансової системи

У валютно-фінансовій проблематиці, з гносеологічної точки зору, можна виокремувати різні аспекти, зокрема пов'язані з:

- економічною сутністю валютно-фінансових стратегій, їх методологічним змістом;
- функціональними зв'язками з реальним сектором, способами здійснення впливів на соціально-економічні процеси у бажаному напрямі;
- технікою здійснення валютно-фінансових операцій та розрахунків, особливостями їх організації.

Сказане обумовлює значення фінансових інновацій за фактичного існування так званого двадцятичотиригодинного суспільства. Це означає, що глобальна система комунікацій, масової інформації висуває нові критерії оцінки рівня цивілізаційного розвитку суспільства і реально примушує світову економіку працювати без перерви. Атрибутами такого суспільства є: велика кількість фахівців з вищою освітою, обсягів інформації, розгалужена мережа електронної пошти, значна кількість персональних комп'ютерів, мобільних і фіксованих телефонів, кількість підключень до Інтернет тощо. Водночас, слід враховувати, що число активних суб'єктів фінансового ринку як у світі в цілому, так і в окремих країнах, змінюватиметься лише в незначному ступені. Це пояснюється тим,

що для утворення нових фінансових агентів, інститутів, здатних впливати на ринкові процеси, потрібні кошти, яких, особливо за умов глобальної фінансової кризи, в наявності немає. Тому не тільки модифікації за видами діяльності, але навіть суб'єктні зміни на фінансових ринках пов'язані з параметрами інноваційного зростання (як фінансових ринків, так і відтворювальної системи в цілому).

Структурна організація валютно-фінансових систем є не тільки важливим завданням, фактором оптимізації усієї відтворювальної системи в національному, міжнародному масштабах, а й результатом одразу багатьох соціально-економічних функцій, складовою загальної інституційної організації у масштабах держави. Причому йдеться не про якусь "формальну належність" до більш широкої статичної системи організаційних та інфраструктурних елементів загальної інституційної системи. Насправді на сьогодні валютно-фінансові системи відіграють вирішальну інструментальну роль при реалізації конкурентних стратегій, моделей інноваційного розвитку. Причому місце і роль національної інноваційної політики, управління нею в структурі державного регулювання економіки визначаються специфікою самого інноваційного процесу як об'єкта управління. Інноваційний механізм більшою мірою, ніж інші елементи НТП, пов'язаний з фінансо-

вими, товарно-грошовими відносинами, які опосередковують усі стадії його розробки і реалізації. Ця обставина, попри проринкові ідеологеми, цілком переконливо виявляється в умовах сучасної регульованої ринкової економіки усіх провідних капіталістичних країн. І хоча основна маса інноваційних процесів реалізується в таких країнах приватними компаніями різного рівня і масштабу, має місце і тенденція “одержавлення” інноваційного процесу, більше того, такі тенденції виступають, зрозуміло, не як самостійна мета, а як засіб якнайкращого рішення виробничих і комерційних завдань національного розвитку, навіть в інтересах приватних компаній, які добиваються у такий спосіб більш високої прибутковості.

У більш широкому контексті, призначення сучасної інституційної системи — максимальне сприяння інноваційному розвитку, прискоренню НТП. Як відзначається у науковій літературі, необхідними заходами для цього є:

- багаторазове посилення державної підтримки інноваційної активності і стимулювання науково-технічного прогресу за рахунок відповідного збільшення бюджетних асигнувань, звільнення від податків витрат з прибутку підприємств на упровадження нової техніки, розгортання загальнодоступної інформаційної інфраструктури, активної політики заохочення упровадження винаходів;

- кардинальне підвищення інвестиційної активності по пріоритетних напрямках економічного зростання за рахунок використання державних гарантій і інвестицій, що надаються через Банк і Бюджет розвитку, здійснення цільових державних програм структурної перебудови економіки;

- вирошування конкурентоспроможних на світовому ринку виробничо-технологічних структур за рахунок реінтеграції науки і виробництва, відновлення коопераційних зв'язків, формування вертикально інтегрованих корпорацій і фінансово-промислових груп, здатних до самостійного розвитку в умовах глобальної конкуренції [1, 5].

Діалектика соціального і науково-технічного прогресу, нові горизонти НТП, соціальні

проблеми глобального характеру і масштабу, сам перехід від індустріального до інформаційного суспільства, які максимально визначатимуть майбутній розвиток людства, зумовлюють і специфіку нинішнього етапу розвитку валютно-фінансових систем. Передусім вона пов'язана з інформатизацією — об'єктивною стадією всесвітньо-історичного процесу, що означає вихід людства на якісно нові рубежі розвитку продуктивних сил і є одним з найважливіших критеріїв суспільного прогресу.

Глобалізація та посилення конкурентної боротьби зумовили перенесення акцентів у комерційній діяльності та в регулюванні ринків на інноваційні інструменти та пріоритети розвитку. Вже недостатньо констатувати, що головні завдання забезпечення безпеки економіки, господарських агентів — це збір економічної інформації про конкурентів і захист власних інформаційних ресурсів. На сьогодні безпека проявляється в динаміці, відповідно до збільшення значення інформаційних технологій, підвищення ролі мета-технологій, зростання відносної значущості висококваліфікованої розумової праці. Успіх, або, навпаки, — неуспіх у цьому відношенні має важливі наслідки в аспекті розподілу доходів. Так, уже починаючи з 1970-х років ХХ ст. в багатьох країнах, відповідно до диференціації рівня професійної підготовки, посилилася нерівність доходів, причому найпомітніше — у США, Іспанії, Великобританії, Чилі. Приблизно паралельно в часі подібне явище спостерігається і в глобальному масштабі, зокрема при порівнянні фінансових результатів розвитку розвинених країн та країн, що розвиваються.

Безумовно, у цьому зв'язку можна казати не тільки про відносно більш швидке підвищення рівня заробітної плати найбільш кваліфікованих і досвідчених працівників, а й про інституційні, політичні та інші причини цього явища. Завдяки цьому виникла ситуація, коли велика частина традиційного індустріального виробництва, металургія, важке машинобудування, оброблювальна промисловість, які раніше були майже цілком зосереджені в розвинених країнах, переносяться

до в країн, що розвиваються, а також до держав, які втрачають глобальні конкурентні позиції, як, наприклад, Україна. Відтак дешеві трудові ресурси дають можливість виготовляти продукцію при набагато нижчих витратах на заробітну плату, тоді як дорогі трудові ресурси, інформаційні цінності та технології концентруються в країнах-метрополіях. Ця тенденція, що у найбільш вираженій формі розпочалася в останні два десятиліття ХХ ст., продовжилася і посилилася на початку ХХІ ст. Зокрема й тому, що в країнах-лідерах міцно укорінилися нові технології, був досягнутий істотний прогрес у рівні кваліфікації населення, і відбувся поступовий перехід до застосування сучасних фінансових систем, значення яких у формуванні ВВП цих країн значно зросло.

Такі системи є важливішою та невід'ємною складовою ринкової економіки, а її розвиток проходить паралельно й тісно переплітається з товарним виробництвом і обігом. При цьому банківські, кредитні та ін. заклади, здійснюючи грошові розрахунки, кредитуючи господарство і виступаючи посередниками у перерозподілі капіталу, істотно підвищують загальну ефективність виробництва, сприяють продуктивності суспільної праці.

У випадку, коли вдається забезпечити достатньо ефективну фінансову систему, яка придатна до стратегій просування унікального національного стилю реформ, можна певну країну зробити привабливою для людей, які бажали б жити, працювати, вкладати гроші або просто приїжджати до неї. Адже саме привабливість на сьогодні є важливим гарантом національної безпеки, оскільки вона фактично означає можливість концентрації на національній території базового ресурсу інформаційної економіки — людського та інформаційного потенціалу, а також стабільне надходження фінансових коштів.

Особливу значущість набуває завдання забезпечення потоку фінансових інновацій, який має супроводжувати загальний інноваційний процес, маючи на увазі прогрес науки і техніки, активне впровадження новітніх технологічних рішень. Фінансові інновації є самостійною економічною категорією, яка

представляє специфічні відносини суб'єктів фінансового ринку з усіма властивими їм сутнісними рисами, а також особливостями. Ця категорія репрезентує проблематику, яка не тільки розкриває фінансові наслідки нововведень, і не лише пов'язана з фінансово-економічним аналізом інновацій, а й передбачає вивчення інноваційного інструментарію власне фінансово-монетарного обігу.

Водночас, розуміння фінансових інновацій потребує більш широкого підходу до проблеми, виявлення як загальних характеристик інновацій, інноваційного процесу, так і специфічних особливостей саме фінансових інновацій, враховуючи логіку, критерії оцінки різних агентів соціально-економічного життя. Такий підхід вимагає, зокрема, критичної переоцінки цілої низки постулатів економічної теорії, комплексного врахування реалій інформаційної економіки, глобального конкурентного середовища.

До того ж, слід по-новому оцінити критерії матеріального науково-технічного прогресу, оскільки на сьогодні прогресивні явища у господарстві, в системі міжнародних економічних відносин дедалі більше пов'язуються із цінностями інформаційного порядку, які раніше часто позначалися терміном “невидимі”. На нашу думку, застарілими та вже неадекватними є підходи, згідно з якими виробництво розглядається як виробництво вартості (капіталу у значенні додаткової вартості), або зводиться до нього, причому саме тоді, коли виробництво не трактується у зв'язку із зміною самої людини, характером її життєдіяльності. Помилковою є думка, що використання поняття “людський капітал” є лише метафорою, і “не повинне ототожнюватися з капіталом у справжньому його сенсі, тобто робочий не може ототожнюватися з капіталістом” [2, 325].

Насправді і капітал, і критерії прогресу, і самі інновації (тобто йдеться про різнопорядкові явища, феномени, аспекти соціально-економічного буття) мають вирішальний “інформаційний вміст”, який, власне кажучи, і надає їм сутнісного вираження, забезпечує понятійний зміст. Так, В. Новицький, відзначаючи, що традиційне трактування капі-

талу “як уособлення минулої, уречевленої праці”, що також може виступати у вигляді фінансових цінностей, має бути доповненим оновленими підходами, згідно з якими, відповідно до еволюції об’єктів уречевленої праці, зростання ролі продукції високої переробки, капітал має дедалі більш виражену інформаційну природу. Крім того, “у сферу економічних відносин не просто входять все нові інформаційно насичені товари та послуги”, а “чиста” інформація перетворюється на все більшу цінність, витісняючи інші, “грубі” матеріальні цінності” [2, 115–116].

Інформатизація виступає причиною не тільки науково-технічного, а й господарського поступу загалом, будучи змістовним наповненням інноваційного процесу, фактичним предметом науково-прикладної, винахідницької діяльності.

Під інноваціями в реальному секторі, у технологічному сенсі, розуміючи їх як макроагенти, а також на комерційному рівні, мають на увазі саме кінцеві результати цілеспрямованої винахідницької, інноваційної діяльності, що отримали практичне, матеріальне (або інформаційне) втілення у вигляді якогось принципово або частково нового (або вдосконаленого) продукту, нової послуги, нового (вдосконаленого) технологічного процесу. Важливою умовою є те, що певна технологічна або організаційна новація трактується як інновація в економічному розумінні, є її впровадження у виробництві, на ринку, використання у практичній діяльності економічних та регулятивних агентів із відповідними фінансовими, конкурентними наслідками.

Фінансовими інноваціями є продукти, які розробляються та впроваджуються в економічній сфері і при цьому змінюють характер соціально-економічних відносин у суспільстві, господарських та виробничих дій людей. Такі інновації реалізуються на різних рівнях, різними суб’єктами, маючи різні наслідки та виконуючи різні функції.

Так, на рівні спеціалізованих фінансових структур, передусім банківсько-кредитних закладів, фінансові інновації пов’язані з їх спеціалізованою діяльністю.

На рівні макросуб’єктів фінансові інновації зумовлюють підвищення ефективності макросистеми в цілому, передусім за рахунок упровадження технологій розрахунків, кредитування, страхування тощо. Завдання створення сприятливого середовища для нововведень, інноваційного клімату постало перед національними економіками вже у 80-х роках ХХ ст., а пізніше, у 90-х роках, а тим більше у першій декаді ХХІ ст., воно перетворилося на безумовний імператив успішного соціально-економічного розвитку в глобальному середовищі. Українська економіка ще до розпаду Радянського Союзу відчувала потребу в активному впровадженні результатів наукових досліджень і прикладних розробок.

На рівні міжнародних, міждержавних відносин інноваційність валютно-фінансових відносин реалізується через процеси оптимізації валютних систем, використання нових форм міжнародного кредиту, розрахунків, страхування тощо.

На рівні нефінансових підприємств інноваційність значно збільшує можливості знаходити ефективний баланс між ризиком і прибутковістю, правильно розпоряджатися особистими інвестиціями. Фінансові інновації підприємств доповнюють технологічні інновації, що розробляються і реалізуються на промислових підприємствах, у науково-технічних організаціях, у тому числі інновації у ВНЗ і в організаціях малого бізнесу. Ефективність діяльності таких структур залежить від фінансових інновацій: якщо застосовуються неефективні фінансові інструменти, інноваційна активність підприємств буде низькою, а середній вік виробничого устаткування має тенденцію до постійного збільшення.

На рівні індивідів фінансова інноваційність означає можливість точніше коригувати свої індивідуальні потреби впродовж усього життя, точніше розраховувати пріоритети фінансових витрат та можливості використання певних інструментів (скажімо, завдяки впровадженню кредитних карток міжнародні подорожі стали значно зручнішими і дешевшими, і це вже ні в кого не викликає сумнівів). На рівні індивідуально-споживацькому

йдеться про “демократизацію” фінансів, про умови розрахунків при здійсненні операцій купівлі–продажу, про накопичення фінансових коштів протягом працездатного періоду й оптимізацію процесів їх використання після виходу людини на пенсію тощо.

Чим більш стійкими є підсистеми економічної системи, її міжгалузєва структура, чим більш виваженим є співвідношення виробничого і фінансово-банківського капіталу і т. ін., тим більш життєздатною є економіка в цілому. Порушення ж міжгалузєвих пропорцій і зв'язків між різними компонентами загальної системи веде до дестабілізації і є сигналом переходу економіки від безпечного стану до небезпечного.

Міжнародний поділ праці робить національні економіки взаємозалежними. У цих умовах економічна незалежність означає створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, захист власності в усіх її формах, скасування дії чинників, здатних дестабілізувати ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння і т. ін.). Але головне — здатність до саморозвитку і прогресу, що є особливо важливим у сучасному світі, який динамічно розвивається. Створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників стають необхідними і обов'язковими умовами стійкості і самозбереження національної економіки [3, 3].

Однією з важливих ключових проблем ефективного валютно-фінансового регулювання в контексті інтеграції національних економік до світогосподарської системи є регулювання валютних ринків. Причому вона має розглядатися як з політекономічної точки зору, так і в прикладному аспекті.

Загалом, регулювання валютних ринків у сучасних умовах глобалізації, зокрема й глобалізації господарських механізмів, набуває величезної актуальності. Глибока інтернаціоналізація всіх соціально-економічних процесів, яка, власне, і виступає сутнісним

проявом глобалізації, вже привела до перетворення національних економік з відносно незалежних та відокремлених одна від одної господарських систем на інтегровані складові цілісного глобального господарського середовища, які пов'язані між собою щільною мережею різнохарактерних зв'язків — торговельних, інвестиційних, коопераційних, організаційно-інституційних та ін. Разом з цим трансформувалася і роль валютного ринку, який вже втратив як колишню стабільність, набувши надзвичайної динамічності й чутливості, так і відносну самостійність, утворивши структурний елемент більш складного механізму — глобальної фінансової системи.

Міжнародна практика функціонування національних економічних систем засвідчує, що характер валютних коливань відчутно позначається на поточному стані й процесах розвитку всіх секторів господарства певної країни. Відзначимо, що в ситуації гострої конкурентної боротьби на міжнародних ринках товарів і послуг, особливо в сегментах низько- та середньотехнологічної продукції, навіть незначні зміни у співвідношенні вартості національних валют нерідко знищують конкурентні переваги експортоорієнтованих підприємств та навіть цілих галузей. У цьому контексті регулювання валютних ринків стало одним з найефективніших засобів здійснення державної економічної політики і фактично набуло статусу провідного інструмента регулятивного впливу в новітніх концепціях монетаризму. При цьому доводиться констатувати, що сучасні принципи функціонування, а також регулювання валютних ринків нерідко суперечать політекономічній сутності процесів валютного обміну, який опосередковує міжнародний обмін готовими товарами і послугами, природними ресурсами і капіталами.

Рухливість і динамічність коливань валютних курсів пов'язана з тим, що в сучасних умовах валютні ринки є надзвичайно чутливими до дуже широкого переліку чинників, пов'язаних із господарськими процесами як усередині країни, так і в зовнішньому економічному середовищі. Валютні коливання фактично є індикатором, що миттєво реагує

на зміни у динаміці суспільного відтворення. Проте провідним чинником, що зумовлює непередбачуваність валютних коливань, є очікування гравців валютного ринку, що здійснюють переважно спекулятивні за характером операції. Аналіз закономірностей впливу подій, які відбуваються у реальному секторі економіки, на зміни валютних курсів, можна констатувати наявність синергетичного ефекту, через який цілком природна, адекватна реакція валютних курсів, якої можна було б очікувати у зв'язку зі змінами в економічній кон'юктурі, посилюється очікуваннями, пов'язаними як із подіями, які викликали зміну курсів, так і з самою динамікою валютних коливань (у цьому контексті валютний ринок можна порівняти із своєрідною системою, що розхитує сама себе).

Механізми поточного регулювання валютних ринків побудовані здебільшого на компенсації тих змін у котируваннях, що виникли в результаті очікувань гравців, а не спрямовані на усунення причин виникнення цих дестабілізуючих очікувань. Ефективне регулювання валютних курсів можливе лише за умов запровадження активної і системної державної економічної політики, спрямованої на забезпечення стабільності у процесах відтворення, — у такому разі збалансованість і передбачуваність у розвитку самої економічної системи, відповідно, позначатиметься на динаміці валютного ринку, створюючи основу для його рівноваги.

Отже, ключовою умовою стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення ним глобально-конкурентного

успіху є гарантування безпеки шляхом прискореного інноваційного розвитку. Це пояснюється тим, що прогрес економіки є одним із життєво важливих факторів діяльності суспільства, держави й особи, і, отже, досягнення національної безпеки буде неможливим без надання динамізму і життєздатності економіки, гарантування її міцності за можливих зовнішніх і внутрішніх погроз. Саме за умови такого динамізму до мінімуму зводяться погрози зовнішнього і внутрішнього характеру, тобто є можливим забезпечення конкурентоспроможності економіки, гарантування цілісності території та економічного простору, суверенітету, соціальної стабільності, запобігання і вирішення соціальних конфліктів.

Література

1. Калюсь О. О. Інноваційні чинники розвитку економіки України: глобально-конкурентний аспект реалізації інформаційних стратегій // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн. / Голов. ред. О. П. Степанов. — К., 2008. — Спецвипуск. — С. 80–85.
2. Мазуренко В. І. Світові фінансові кризи та національна економічна безпека: теорія і методологія: Монографія. — К.: Видавничо-поліграф. центр “Київ. ун-т”, 2007. — С. 325.
3. Новицький В. Є., Степанов О. П. Інституціоналізм у моделі економічної динаміки // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн. / Голов. ред. О. П. Степанов. — К., 2008. — Спецвипуск. — С. 3–6.

Саме за умов прискореного інноваційного розвитку до мінімуму зводяться загрози зовнішнього і внутрішнього характеру: є можливим забезпечення конкурентоспроможності економіки, гарантування цілісності території та економічного простору, суверенітету, соціальної стабільності, запобігання і вирішення соціальних конфліктів, досягаються ключові умови стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення ним глобально-конкурентного успіху.

Только в условиях ускоренного инновационного развития к минимуму сводятся угрозы внешнего и внутреннего характера: возможно обеспечение конкурентоспособности экономики, обеспечение целостности территории и экономического пространства, суверенитета, социальной стабильности, предотвращения и разрешения социальных конфликтов, достигаются ключевые условия стабильности и эффективной жизнедеятельности общества, достижения им глобально-конкурентного успеха.

It is under the accelerated development of innovation are reduced to a minimum the threat of external and internal nature: it is possible to ensure the competitiveness of the economy, ensuring territorial integrity and economic space, sovereignty, social stability, preventing and resolving social conflicts, achieved key terms of stability and effective functioning of society, reaching the globally competitive success.

Надійшла 5 листопада 2012 р.

